

O projekcie
„Podstawy programowej
edukacji elementarnej”

W projekcie reformy szkolnictwa w Polsce¹ określone zostały między innymi podstawowe kierunki rozwoju w zakresie edukacji małego dziecka. Za kluczowe zadanie systemu edukacji uznano wówczas wspieranie rozwoju osoby dziecka i zaspokajanie jego potrzeb rozwojowych, nie zaś, jak miało to miejsce do tej pory, kształtowanie wychowanków stosownie do programów wynikających z oczekiwań państwa. Ważnym zadaniem edukacji stało się także stworzenie elastycznych ram programowych, uwzględniających potrzeby rozwojowe młodszych dzieci oraz ułatwiających dostosowywanie działań pedagogicznych do warunków oraz indywidualnych potrzeb uczniów, w tym zdiagnozowanych możliwości każdego dziecka, jego zainteresowań i uzdolnień². Wspieranie harmonijnego rozwoju dziecka w takim ujęciu wymaga ponadto niwelowania trudności wynikających z wkraczania ucznia w kolejne etapy edukacji, co związane jest z koniecznością zmiany otoczenia, wychowawcy, stylu i treści nauczania. Stanowi to dla dziecka wyraźną barierę, która pojawia się w jego życiu kilkakrotnie: gdy po raz pierwszy wchodzi ono do przedszkola, kiedy następnie przechodzi do szkoły lub kończy okres wczesnej edukacji i rozpoczyna naukę w klasie IV.

Realizacja powyższych założeń wymaga zarówno zmiany w myśleniu o uczniu, jak i zmiany w myśleniu o roli nauczyciela oraz o relacji nauczyciel – uczeń, a także zapewnienia ciągłości oddziaływań edukacyjnych i ograniczenia do minimum konsekwencji progów szkolnych w edukacji.

Zmiana w myśleniu o osobie wychowanka prowadzi do:

- uwzględniania w planowaniu zajęć z dzieckiem jego wiedzy, doświadczeń i umiejętności, z jakim wchodzi do grupy lub klasy,
- kierowania się w określaniu wytycznych pracy z dzieckiem jego możliwościami i zainteresowaniami,
- brania pod uwagę potrzeb oraz trudności dziecka, które mogą mieć wpływ na podejmowane przez niego zadania oraz sposób ich realizacji.

Jak w tym kontekście jawią się zadania nauczyciela? Polegają one na tworzeniu warunków, w których dziecko może rozwijać się optymalnie i harmonijnie we wszystkich sferach, a więc:

¹ *Refoma systemu edukacji. Projekt* (1998), MEN, WSiP, Warszawa.

² Por. Kostynowicz J., Kuklińska Z. (2003), *Małe dziecko w reformie oświaty*, [w:] Zahorska M. (red.), *Edukacja przedszkolna w Polsce – szanse i zagrożenia*, s. 45-61, ISP, Warszawa.

- zapewnianiu dziecku opieki oraz możliwości zaspakajania podstawowych potrzeb emocjonalnych, poznawczych i społecznych, a także ochrony jego więzi emocjonalnych,
- wspieraniu rozwoju dziecka przez motywowanie, uczenie i wychowanie w podmiotowych relacjach ze światem,
- wspieraniu dziecka w poznawaniu i wykorzystywaniu własnego potencjału rozwojowego oraz budowaniu pozytywnego obrazu własnego „Ja”,
- tworzeniu warunków edukacyjnych dostosowanych do rozwoju, dyspozycji oraz cech wychowanka,
- tworzeniu warunków umożliwiających dziecku aktywny udział w poznawaniu, uczeniu się i konstruowaniu wiedzy,
- organizowaniu sytuacji sprzyjających rozwijaniu:
  - spontanicznej aktywności dziecka, wewnątrznie motywowanej i wynikającej z jego potrzeb,
  - aktywności inspirowanej przez nauczyciela lub rówieśników,
  - aktywności kierowanej przez nauczyciela i motywowanej zewnętrznie przez stawiane dziecku zadania,
- diagnozowaniu i monitorowaniu rozwoju dziecka,
- podejmowaniu działań profilaktycznych, stymulujących, kompensacyjnych i korekcyjnych.

Tak określona rola nauczyciela prowadzi do tego, że powinien on być postrzegany jako osoba wykorzystująca potencjał ucznia w sytuacjach dydaktyczno-wychowawczych, tworząca warunki, w których dziecko może rozwijać i porządkować swą wiedzę oraz nabywać określone kompetencje, wskazująca mu wzorce działania i wspierająca ucznia w realizacji podejmowanych przez niego zadań. Relacja uczeń – nauczyciel oparta jest w takim ujęciu na podmiotowości i wzajemnej akceptacji obu stron³.

W tym kontekście wyraźnie jawi się także potrzeba uwzględnienia spójności w pracy nauczycieli małego dziecka na każdym szczeblu jego edukacji. Realizacja ciągłości oddziaływań edukacyjnych wymaga:

- zapewnienia ciągłości celów, zadań oraz oddziaływań wychowawczych, opiekuńczych i dydaktycznych,
- podobnych metod i sposobów pracy z dzieckiem w przedszkolu i szkole oraz
- przekazywania istotnej wiedzy o dziecku pracującym z nim nauczycielom i specjalistom.

Konsekwencją takiego podejścia jest zniwelowanie lub przynajmniej złagodzenie progów szkolnych, zapewnienie szans edukacyjnych dzieciom pochodzącym z różnych środowisk oraz uzyskanie spójności oddziaływań w pracy z dzieckiem młodszym w najbardziej sensytywnym okresie jego rozwoju.

Jednym z działań mających urzeczywistnić realizację powyższych ustaleń stało się opracowanie projektu *Podstawy programowej edukacji elementarnej*, który powstał na

³ Nie oznacza to akceptacji dla niepożądanych zachowań dziecka, nauczyciel bowiem określa i stawia granice, modelując jednocześnie korzystne zachowania wychowanka.

przełomie 2002/2003 roku. Napisania propozycji tego dokumentu na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu podjęli się przedstawiciele różnych ośrodków akademickich (od lat zajmujący się zarówno teoretyczną, jak i praktyczną stroną edukacji małego dziecka) oraz przedstawiciele Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli. W skład grupy autorskiej weszli: *mgr Ewa Brańska – Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, dr Krystyna Kamińska – Uniwersytet Łódzki, mgr Marta Kochan-Wójcik – Uniwersytet Wrocławski, mgr Janusz Kostynowicz – Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie, mgr Zofia Kuklińska – Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie, prof. Krystyna Lubomirska – Uniwersytet Warszawski, dr Jadwiga Lubowiecka – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, mgr Elżbieta Misiorna – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, dr hab. Eugenia Rostańska – Uniwersytet Śląski, dr Janina Uszyńska-Jarmoc – Uniwersytet w Białymstoku.*

U podstaw stworzonego projektu znalazły się założenia o całościowym podejściu do edukacji dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, a jego teoretyczną bazę stanowiły założenia pedagogiki i psychologii humanistycznej oraz teorii konstruktywizmu. Wprowadzone pojęcie *edukacja elementarna* opisuje swym zakresem pierwszy etap kształcenia ogólnego, który objąłby dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym wieku szkolnym. *Edukacja elementarna* stałaby się w ten sposób swoistą klamrą spinającą wychowanie przedszkolne i nauczanie wczesnoszkolne. Byłaby realizowana w przedszkolach i oddziałach przedszkolnych zorganizowanych w szkołach podstawowych oraz w klasach I-III szkoły podstawowej.

Projekt *Podstawy programowej edukacji elementarnej* stanowi propozycję jednolitego dokumentu, który określa cele, zadania rozwojowe oraz obszary edukacyjne, pozostawiając twórcom programów swobodę wyboru treści, metod i form edukacyjnych. Jest układem odniesienia dla autorów programów, nauczycieli, edukacyjno-wychowawczej działalności przedszkola i szkoły oraz ekspertów dokonujących oceny programów edukacyjnych. Wskazano w niej na ogólne warunki i te typy sytuacji edukacyjnych, które ułatwiają wspieranie rozwoju dziecka. Rozwinięcie i uszczegółowienie określonych w podstawie treści oraz ich metodyczne i organizacyjne opracowanie powinno nastąpić w na poziomie opracowywania programów nauczania.

Ze względu na odmienne potrzeby, możliwości i wymagania dzieci (np. 3-letnich i uczniów klasy III), każdy zapis w *Podstawie programowej...* sformułowany został tak, aby można było dobierać i rozwijać zadania programowe odpowiednio dla dziecka w danym wieku oraz dla dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. W *Podstawie...* zaakcentowano te cechy środowiska wychowawczego, które ułatwiają zaspokajanie potrzeb rozwojowych dziecka i wskazano na warunki, które ułatwiają dziecku podejmowanie samodzielnej aktywności, zdobywanie doświadczeń, konstruowanie wiedzy, rozwijanie uzdolnień i wchodzenie w świat wartości.

Zadania edukacji elementarnej, w założeniach, realizowane są w formie edukacji zintegrowanej, w trzech obszarach:

- I. Poznawanie świata oraz siebie. Budowanie systemu wiedzy dziecka.
- II. Aktywność w świecie konkretnym i symbolicznym. Umiejętności i działania.
- III. Stosunek do świata oraz siebie. Budowanie systemu wartości.

Pierwszy obszar obejmuje treści i zadania edukacyjne związane z wiedzą dziecka o sobie i świecie, tworzeniem i wzbogacaniem narzędzi jej konstruowania oraz sposobami poznawania świata przez dziecko. Treści i zadania w drugim obszarze związane są z rozwijaniem czynności poznawczych, porozumiewaniem się, praktycznym i symbolicznym działaniem oraz współdziałaniem dziecka z innymi osobami. Trzeci obszar obejmuje treści i zadania dotyczące budowania poczucia własnej wartości, tworzenia systemu wartości oraz rozwoju przekonań moralnych i postaw prospołecznych.

Wyodrębnione w *Podstawie programowej...* obszary edukacyjne są zgodne z trzema podstawowymi wymiarami aktywności dziecka: poznawaniem, działaniem i ustosunkowaniem się do świata, a zaproponowany w ramach projektu układ obszarów edukacyjnych obejmuje treści istotne z punktu widzenia pierwszego etapu edukacji, które dotyczą m.in. zagadnień społecznych, poznawczych, językowych, artystycznych, technicznych, pragmatycznych i innych. W pierwszym etapie edukacji – edukacji elementarnej – istotne staje się zakorzenianie wychowanka w środowisku i jego małej ojczyźnie, włączanie do procesu edukacji treści pochodzących z najbliższego otoczenia dziecka, jego rodziny, środowiska lokalnego, regionalnego. W tym okresie niezbędne jest również nauczenie się przez dziecko umiejętności koncentrowania na zadaniu, wytrwałości w jego wykonywaniu, samodzielności w organizowaniu sobie miejsca pracy i gospodarowania czasem. Realizacja tych zadań wymaga bogatego w różnorodne elementy środowiska edukacyjnego. Należy przy tym uwzględnić wzmacnianie tworzących się między dziećmi więzi emocjonalnych, współdziałanie wychowanków w zespołach oraz procesy wzajemnego uczenia się od siebie.

Przygotowany projekt *Podstawy programowej edukacji elementarnej* daje możliwości realizowania w pracy z dzieckiem założeń współczesnych myśli pedagogicznych, które koncentrują się na nauczycielu jako osobie tworzącej warunki, w jakich dziecko rozwija się optymalnie i harmonijnie we wszystkich swych sferach. Nacisk na rozwój kompetencji poznawczych wychowanka, jest tak samo silny, jak konieczność rozwijania zdolności interpersonalnych, emocjonalnych czy wartości moralnych. Co więcej nawiązanie współpracy między nauczycielami przedszkoli i szkół podstawowych daje szansę na uzyskanie ciągłości i spójności w pracy z dzieckiem niezależnie od placówki, do jakiej ono uczęszcza. Wymagania wobec nauczycieli są jednak przy takim podejściu znaczne: koncentrowanie uwagi na uczniu, indywidualizacja pracy podczas zajęć, dopasowywanie treści i metod pracy do potrzeb dzieci, stałe doskonalenie własnych umiejętności oraz niezbędna refleksyjność.

Zdaję sobie sprawę, że dla wielu nauczycieli – to oczywistość i codzienność. Dla wielu nauczycieli dzieci młodszych jest to jednak jeszcze ciągle zupełnie nowy sposób myślenia o edukacji i własnym zawodzie. Wydaje się, że ta grupa wychowawców potrzebuje największego wsparcia ze strony otoczenia, by rozwijanie własnych kompetencji sprawiało satysfakcję im samym i jednocześnie służyło jak najlepiej rozumianemu dobru dzieci.